

'Kroniek'

MEDEDELINGEN
OUDHEIDKUNDIGE KRING
VOORST

21e jaargang nr. 2
1998

Oudheidkundige Kring Voorst
(opgericht bij notariële acte van 8 maart 1978)

Dagelijks bestuur

Voorzitter: G.J. Oolman, Oolmansweg 5, 7384 ST Wilp, tel. (055) 323 12 44
Secretaris: L. Sevenster, Schadewijkpad 11, 7391 TJ Twello, tel. (0571) 27 20 37
Penningmeester:

M. Niemeijer, Schoolstraat 31, 7383 CC Voorst, tel. (0575) 50 14 99
Leden: H.H. Garretsen, Bachstraat 5, 7391 XA Twello, tel. (0571) 27 20 04
J. Groenenberg, Hietweideweg 30, 7391 XX Twello, tel. (0571) 27 60 37
Mr. J.H. Hermsen, Rozenhoflaan 10, 7201 AV Zutphen, tel. (0575) 51 52 48
J. Lubberts, Kon. Wilhelminaweg 10, 7396 AD Terwolde, tel. (0571) 29 17 60
G.B.J. Reinders, Mozartstraat 143, 7391 XG Twello, tel. (0571) 27 43 32
J.A.M. Schutte-Geurtsen, P. Heinstraat 15, 7391 WK Twello, tel. (0571) 27 37 01.

De contributie bedraagt f 25, = per persoon. Voor gehuwden of samenwonenden op hetzelfde postadres f 30, =. Gironummer 16 64 122. Rabobank, rekeningnummer 36.28.09.267.

Kroniek

Kroniek is het mededelingenblad van de Oudheidkundige Kring Voorst en verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegezonden aan de leden van de Oudheidkundige Kring Voorst en is in beperkte aantallen à f 6,50 te koop bij het VVV-kantoor in Twello en boekhandel Oonk in Twello.

Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de redactie en de auteurs.

Redactie-adres:

H. Kleinjan, Langestraat 51, 7419 AR Deventer (De Worp), tel. (0570) 641 648.

Werkruimte Oudheidkundige Kring Voorst

Klokkenkampsweg 25
7391 EN Twello
tel. (0571) 27 70 90

Geopend op woensdag van 9.00 tot 16.00 uur en na telefonisch afspraak met de secretaris ook op dinsdag.

ISSN 1384-8682

Kroniek

Juni 1998, 21e jaargang nr. 2

Inhoud

	Blz.
Voorwoord	2
Jaarplanning 1998	2
Van de bestuurstafel	L. Sevenster 3
Herinnering contributiebetaling	M. Niemeijer 5
Ons foto-archief	L. Sevenster 5
Nieuwe aanwinsten	J. Lubberts 6
Oude foto's spreken	L. Sevenster 7
Gewone, aparte dingen	L. Sevenster 8
Informatie-avond familie-onderzoek trok belangstelling	A.J. Fransen 9
De familie Schaap en de Voorster Klei	W.G. Harms 11
Voor u gelezen	H. Kleinjan 15
Maalstromen (deel 2)	A. Leemans 18
De brand op "de Holle" in 1844	B. ten Bosch 24
De gemeente Voorst in de 19e eeuw (deel 7)	J.A. de Ruiter 25
Een bezoekje waard	H. Kleinjan 27

Foto omslag

*De puzzelfoto in de rubriek "Ons fotoarchief": een excursie naar een landbouwbeurs in Duitsland, omstreeks 1955. Wie kan ons meer vertellen over deze foto?
(Foto coll. fam. Hissink)*

Tenzij anders vermeld komen alle foto's in deze Kroniek uit de collectie van de O.K.V.

Uiterste inleverdatum kopij voor de volgende Kroniek:
15 juli 1998.

Voorwoord

In de nieuwe rubriek "Een bezoekje waard" staan enkele historische exposities in de regio (en verder) genoemd die u kunt bezoeken. Graag horen wij van u of u prijs stelt op dit soort informatie om ook op een wat actievere manier bezig te zijn met oudheidkundige zaken.

Middenin deze kroniek vindt u een inlegvel met informatie over de jubileumavond en over de voorintekening van het boek "Historie Busslose Plas en omgeving".

Het hoofdartikel

De heer W.G. Harms is deskundig op het gebied van de geschiedenis van de boerderijen op de Voorster Klei en de families die er gewoond hebben. Voor de Kroniek heeft hij de geschiedenis van de familie Schaap op de Voorster Klei op papier gezet. Hij heeft zelfs een complete stamboom van de familie Schaap, maar die was helaas te groot om bij het artikel af te drukken.

De jaarplanning 1998

I. 20-jarig jubileum O.K.V.

Op **donderdag 1 oktober 1998** vieren wij in Twello het 20-jarig jubileum van onze vereniging.

Meer hierover in het inlegvel in het midden van deze Kroniek.

II. Lezing "Monumenten in de gemeente Voorst en hun landschappelijke omgeving"

In **november 1998** staat een lezing gepland over de "Monumenten in de gemeente Voorst en hun landschappelijke omgeving".

In de volgende Kroniek krijgt u verdere informatie over deze activiteiten, waarvoor u geen afzonderlijke uitnodiging ontvangt.

Van de bestuurstafel

door L. Sevenster

De volgende zaken wil ik u graag melden:

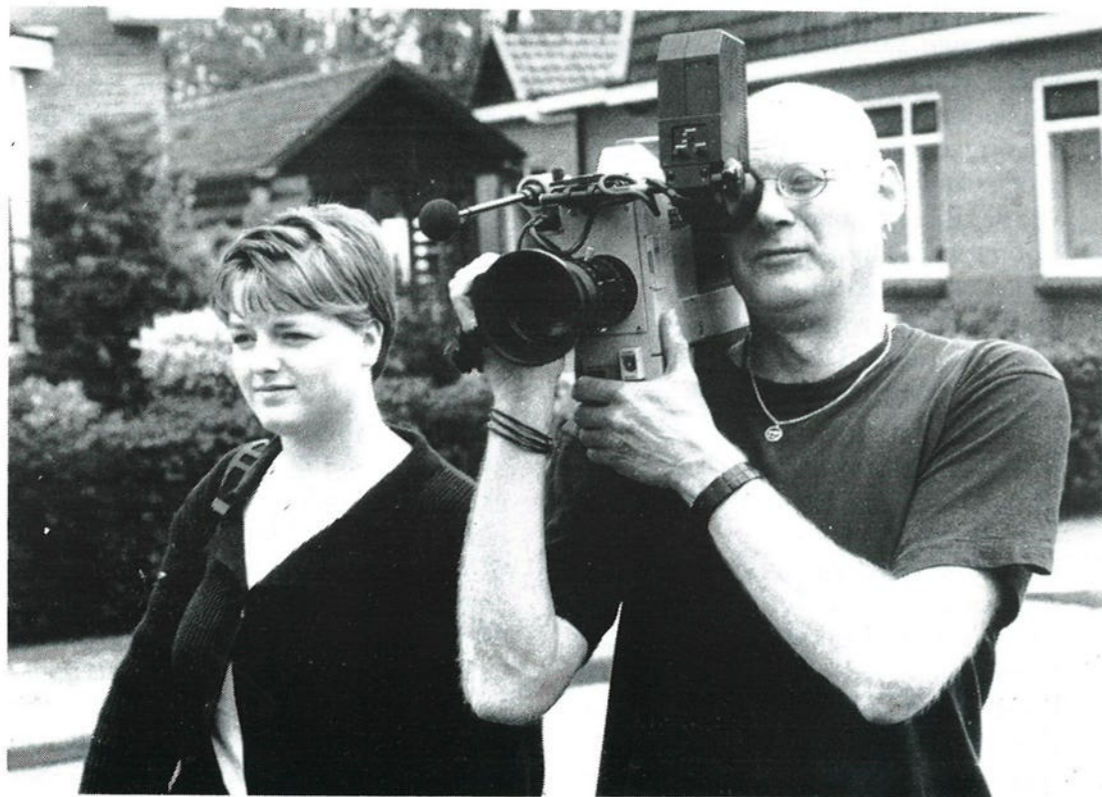
1. De op 5 maart gehouden lezing over Het Paleis 't Loo door ons lid de heer H.A.M. Ummels, was zeer goed. De aanwezige 96 leden genoten van het verhaal en de dia's.
2. Op 7 maart bezochten vier bestuursleden de studiemiddag in Nunspeet van de Noord-Veluwse Oudheidkundige Vereniging.
3. Op 9 april hadden drie bestuursleden een oriënterend gesprek over een projectmatige samenwerking tussen de O.K.V. en de archivariissen, de heren De Ruiter en Hermans.
4. De vergadering op 15 april van de werkgroep Cultuurhistorische Inventarisatie van het Buitengebied van de gemeente Voorst werd door twee van onze bestuursleden bezocht.
5. Op 16 april verzorgde de O.K.V. in het verzorgingshuis "De Benring" in Voorst een dia-lezing over de Bandijk van Terwolde.
6. Dezelfde lezing werd gegeven op 14 mei in het verzorgingshuis "De Martinushof" in Duistervoorde.
7. De jaarvergadering van de O.K.V., op 23 april gehouden, werd bezocht door 64 personen. De inleiding over het Stamboomonderzoek van de heer J. de Ruiter werd zeer positief ontvangen. Evenals het onderwerp huizen-onderzoek van de secretaris. Ter afsluiting van de avond toonde de leraar geschiedenis van het Veluws College een 20-tal scripties van MAVO- en HAVO-leerlin-

gen.

8. Op 20 mei was het bestuur vertegenwoordigd bij de opening van de Beeldenroute op de Wilpse Bandijk.
9. Wij maakten reclame voor de actie "Schrijf een Brief aan de Toekomst" op 15 mei.
10. Nieuwe leden van de O.K.V. aangemeld in de periode 1 februari t/m 1 mei 1998:
 - de heer en mevrouw M.J. Harenberg, Teuge;
 - de heer en mevrouw A.M. van Mourik, Twello;
 - de heer en mevrouw J.H.M. IJsseldijk, Twello;
 - mevrouw J.G. Lammers-te Winkel, Twello;
 - de heer T.P.M. IJsseldijk, Gorssel;
 - de heer en mevrouw J. Coerts, Twello;
 - de heer en mevrouw M.M. Lengkeek, Twello;
 - de heer en mevrouw A.A. van Ommen, Wijhe.Alle nieuwe leden, in totaal 14, worden hierbij van harte welkom geheten. Eén correctie is nodig: mevrouw H.G.M. Klunder, Twello heet officieel M.J.M., dat zei Marleen zelf.
11. Deze zelfde Marleen Klunder is vrijwilliger bij de Lokale Omroep Voorst, zowel bij de radio- als bij de televisie-afdeling. Zij trad op 29 april op als regisseur en interviewer bij de videofilm die over de O.K.V. werd gemaakt. De 10-minutenfilm zal via de lokale kabel T.V. worden uitgezonden en vormt het begin van een nauwe samenwerking tussen O.K.V. en de Lokale Omroep. Wij

zullen enkele keren per jaar een monument bespreken dat in de belangstelling staat. De O.K.V. levert dan de historische gegevens en de oude foto's, de L.O.V. verzorgt het filmtechnische deel. De videofilms zullen drie tot vier minuten per onderwerp mogen duren. Zo'n T.V.-opname is een heel gebeuren, de opnames, het geluid, de kleur, het gesproken woord, de angst om op te treden als "filmster" waarbij elk foutje op het scherm wordt getoond. Maar ook vreselijk leuk, je ziet jezelf in een rol die je nooit verwacht hebt.

De vele vrijwilligers van de dins- en woensdagen kwamen aan het woord met hun specifieke taak en werk met de gewone vraag "Hoe heet u en wat doet u hier voor de O.K.V.?". Nou en dan kun je beginnen, foutloos, exact en duidelijk in enkele seconden, "als het effe ken!". De cameraman, Jack Mulder, vertelde dat hij tijdens de opnames zeer veel over de O.K.V. heeft geleerd. We hopen op een zeer positieve samenwerking tussen de beide huurders van hetzelfde pand: Klokkenkampsweg 25 in Twello.

Marleen Klunder en Jack Mulder aan het werk bij de T.V.-opnames. (Foto L. Sevenster)

Herinnering contributiebetaling

door M. Niemeijer

In de vorige Kroniek zat een accept-girokaart ter betaling van de contributie 1998. Zeer veel leden hebben het geld overgemaakt.

Enkele mensen treffen in deze Kroniek wederom een kaart aan. Ik verzoek u beleefd het contributiegeld te betalen en wel voor twee personen f 30,00, voor een per-

soon f 25,00.

Mocht u inmiddels betaald hebben, dan verzoek ik u contact met mij op te nemen. Dat kan telefonisch via nummer (0575) 50 14 99 of schriftelijk:

M. Niemeijer, Schoolstraat 31, 7383 CC Voorst.

Ik dank u van harte voor uw medewerking.

Ons foto-archief

door L. Sevenster

De vorige puzzelfoto

Van de heer W. van de Kamp uit Epse, secretaris van de Gorsselse Oudheidkundige Kring "De Elf Marken", kreeg ik de volgende reactie als oplossing van onze puzzel.

"Het betreft de heer J.H. Goorman, destijds wonende aan de Joppelaan 116 te Joppe (gemeente Gorssel). Later woonde hij tegenover dit pand, op nummer 81. Hij was eigenaar van een loonbedrijf, dat thans wordt bestierd door zijn schoonzoon Vrieling. De heer Goorman is jarenlang bestuurslid geweest van onze vereniging. Hij is overleden in augustus 1994, zijn vrouw een jaar later.

Ik heb de foto voor de zekerheid nog even voorgelegd aan hun dochter, mevrouw W. Vrieling-Goorman, Joppelaan 81 te Joppe. Zij bevestigt, dat de afgebeelde personen haar ouders zijn. De foto moet omstreeks 1955 zijn gemaakt. De hond is genaamd Mollie. Het paard en de kar waren geleend van boer Pasman, die destijds op Joppelaan

81 woonde. In welk kader de foto is gemaakt, kon zij zich niet herinneren, mogelijk ten behoeve van de krant. Dit in verband met nevenactiviteiten van wijlen Goorman. Hij was ook bestuurslid van de Gelderse Maatschappij van Landbouw. Ik begreep dat de foto een beetje in scene is gezet. Het was namelijk helemaal geen aardappelland. Het loof en de aardappels had men ten behoeve van de foto daar tijdelijk even neergegoid. De foto is genomen op het eigen land van Goorman, destijds Joppelaan 116."

De nieuwe puzzelfoto

Nu de vorige puzzel is opgelost, komen we met de volgende (gedeeltelijk onbekende) puzzelfoto.

De op de volgende bladzijde afgedrukte foto werd omstreeks 1955 gemaakt tijdens een vaktechnische excursie naar Duitsland. Dit is af te leiden uit de reclameborden op de achtergrond met de tekst: "Hier liegt der Erfolg" met eronder een boer op een Lanz-tractor.

Kunt u ons meedelen welke groep op de foto staat en welk bedrijf de excursie heeft georganiseerd?

Nieuwe aanwinsten

Schenken

Van de heer J.J. Speelziek (Teuge) ontvingen we:

- drie boekjes over het oorlogskerkhof "Heidehof" te Apeldoorn.

Van de heer H.A.M. Ummels (Apeldoorn):

- gegevens over de marken van Teuge, Aarderbroek, Gietelo, Voorst en Noord-Empe;

- een aquarel van de Nijenbeek uit 1937.

Van de heer P. van Beek (Nunspeet):

- het boek "Herman H. Vitringa, burgemeester onder een nieuw regiem 1851-

1875".

Van de heer J.W. de Graaf (Twello):

- de Staatscourant van 1 februari 1980 over de troonsafstand van koningin Juliana.

Van de heer J. Sier (Twello):

- een set kleurenfoto's betreffende Voorst.

Van de heer A. Kiesbrink (Terwolde):

- het boek "Bargoens voor de bouw; bouwkundige termen".

Van mevrouw M. van Hall (Voorst):

- het boek "Langs de oude Gelderse kerken".

door J. Lubberts

Kroniek 1998 - 2

Van de heer J.Ph. Roosegaarde Bisschop (Voorst):

- "het Oud-Archief van de gemeente Zutphen", 1941.

Van de heer C. Engel:

- een aantal distributie-stamkaarten.

Van de heer F.B.H. Meijer (Wilp):

- een deel van het archief van de K.V.P.

Aankopen

H.J. van Baalen, Joods leven te Deventer en Omstreken, Deventer, 1998.

K. Boertjes, Wees gegroet... Kapellen langs velden en wegen in Gelderland, Eindhoven, 1997.

Nijbroek, momenten uit de geschiedenis van een plattelandsgemeenschap, Apeldoorn, 1998.

Oude foto's spreken

door L. Sevenster

De foto uit 1930 toont een beeld dat heden ten dage totaal onbekend is, namelijk inwonend personeel. Van ons lid de heer A.W. Veenvliet uit Ermelo kreeg ik deze gewone, doch opmerkelijke foto van het huispersoneel van de villa "de Kleine Noordijk" aan de H.W. Iordensweg in Wilp.

Links staat Trijntje te Wechel en rechts Dina Hulshof. Zij waren beide "dienstmeisje voor dag en nacht" bij de familie Besier. Het aannemen van inwonend personeel had tot gevolg dat de bekende dienstbodenkamers gebouwd werden onder de dakpannen en hanebalken.

Dina Hulshof is later gehuwd met Gerrit Slijkhuis uit de Wilpse Achterhoek.

Toen "de Kleine Noordijk" in 1856 werd gebouwd, kwam er ook een grote schuur voor de paarden en de koetsen. De toenmalige koetsier kreeg een eigen "hok" dat hij kon gebruiken als slaapplek wanneer het weer te slecht was om naar huis te gaan. Ten tijde van de foto woonde in de tuinhuiswoning bij de villa de heer Denekamp met zijn vrouw. De familie Besier had geen eigen koetsier/chauffeur. Als men een auto nodig had, maakte men gebruik

(Foto: coll. O.K.V.)

Kroniek 1998 - 2

Foto radiobouwcursus

In de vorige Kroniek toonde ik een groepsfoto van de Eerste Bouwcursus van Radio-

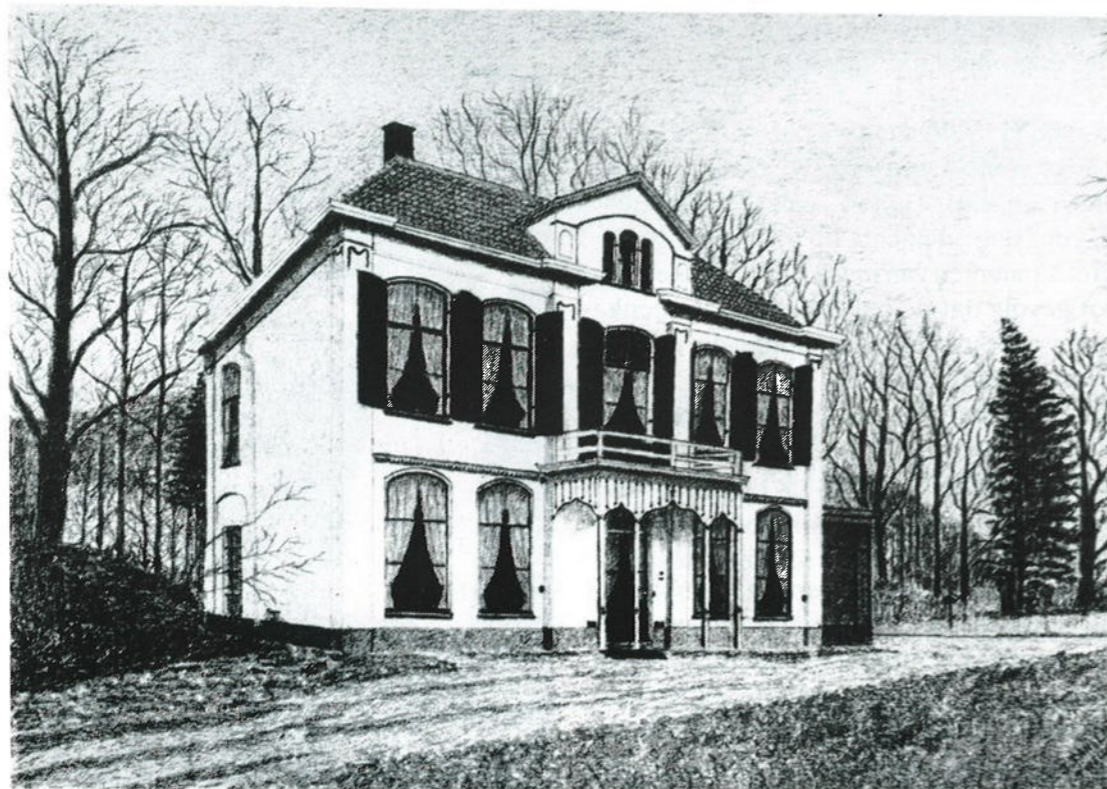
toestellen. De staande man aan de rechterzijde is niet de heer G. van Beek, maar de heer A. van Beek.

Gewone, aparte dingen

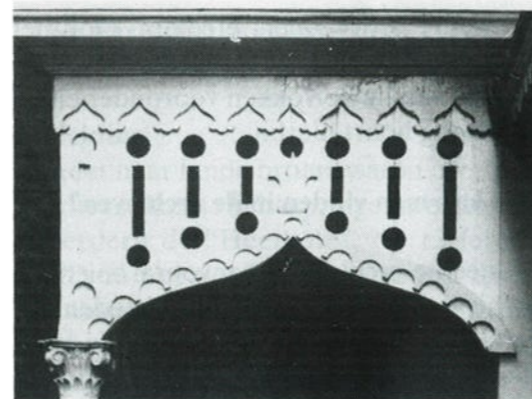
door L. Sevenster

In de vorige Kroniek liet ik u iets zien van de versiering aan het front van een boerderij, in de vorm van versierde windveren. Deze keer is een detail van een landhuis aan de beurt, namelijk de versiering bij de officiële voordeur van de "Kleine Noordijk"

aan de H.W. Iordensweg 91 in Wilp. De potloodtekening van de melkboer J. Jansen, gemaakt in 1986, laat het front met de voordeur zien. Het balkonnetje rust op vier sierlijke dunne pilaren. De bovenzijde van het "baldakijn" is versierd met prachtig tim-

Villa "De Kleine Noordijk", potloodtek. door J. Jansen, 36x50 cm. (coll. L. Sevenster)

mermanswerk. Het zeldzame is dat het houtwerk origineel is en stamt uit 1856, de tijd van de oorspronkelijke bouw van de "Kleine Noordijk". Zo ziet u hoe een gewone timmerman aparte dingen aan de villa heeft gespijkerd.

Detail van de versiering bij de voordeur in 1986. (foto L. Sevenster)

Informatie-avond familie-onderzoek trok belangstelling

door A.J. Fransen

Het bestuur van de O.K.V. heeft op donderdag 23 april 1998 in "Het Stationskoffiehuys" aan de Stationsstraat in Twello de Algemene Ledenvergadering 1998 belegd. Het eerste gedeelte van deze avond bestond uit een huishoudelijk gedeelte, waarover de secretaris verslag zal uitbrengen. De rond 60 aanwezigen kregen vervolgens een presentatie aangeboden rond het thema: "Familie-onderzoek en de geschiedenis van huis en straat."

Dit onderwerp trekt de laatste jaren steeds meer belangstelling. Een toenemende vrije tijdsbesteding en een verlangen dat blijkbaar in veel mensen leeft om meer te weten over de "roots" zal hier debet aan zijn. De presentatie werd aangeboden door de heren L. Sevenster en J. Lubberts, bestuursleden van onze O.K.V., en door de heer J. de Ruiter, streekarchivaris. De heer De Ruiter gaf als inleider een uiteenzetting hoe een familie-stamboom kan worden opgezet.

Vervolgens liet in het laatste deel van de avond de heer Groot Koerkamp, docent

geschiedenis aan het Veluws College vestiging Twello, zien hoe aan de hand van bijvoorbeeld werkstukken als resultaat van een opdracht in het kader van het geschiedenisonderwijs, de lokale geschiedenis op een actuele manier bij de studenten, maar ook bij anderen, kan gaan leven en zelfs tot groot enthousiasme kan leiden.

De opzet van een stamboomonderzoek

Eenzijds kan het opzetten van een stamboomonderzoek niet in enkele regels samengevat worden, anderzijds is de materie ook weer niet zo moeilijk, dat men zich daardoor moet laten afschrikken. Integendeel, eenmaal begonnen aan een familie-onderzoek blijkt het voor velen een "verslaving" in gunstige zin om meer te weten te komen. Het gaat uiteraard om informatie over vroegere generaties. Informatieverstrekking over tegenwoordige generaties is terecht afgeschermd door privacywetgeving.

Wie aan een onderzoek begint, kan het beste beginnen met familiepapieren vanuit het heden. Het bewaren van bijvoorbeeld geboorte-, huwelijks- en overlijdensberichten van de naaste familie kan een eerste aanzet zijn, omdat die voor de toekomst waardevolle informatie bevatten.

Systematisch werken is hierbij aan te bevelen, aan de hand van een bepaalde ordening van de verkregen gegevens. Men kan kiezen tussen bijvoorbeeld een kwartierstaat, een stamreeks, een genealogie of een parenteel. Wie bedreven is in computergebruik, kan speciale genealogische programma's toepassen. In openbare archieven, maar ook in openbare bibliotheken, is hierover informatie te verkrijgen.

Via Internet kan men ook informatie verkrijgen over bepaalde archieven, zoals de rijksarchieven in de provinciehoofdsteden, waar veel genealogische bestanden voor stamboomonderzoek berusten. Een goed uitgevoerde site - internetadres: www.cbg.nl - met veel feitelijke informatie, is die van het Centraal Bureau voor Genealogie in Den Haag.

De volgende stap is het bezoeken van het archief zelf voor raadpleging. Voor het raadplegen van genealogische gegevens in het archief van de gemeente Voorst in Twello kan men een afspraak maken voor de maan- en dinsdagen.

Een stamboom of een familie-onderzoek zal in eerste instantie veel namen en jaartallen bevatten. Een stap verder is echter het "aankleden" van de stamboom, namelijk het erbij zoeken van interessante achtergrondgegevens, ook wel de historische context genoemd. Dit kan bijvoorbeeld ook door foto's, familieberichten in oude kran-

ten, oude voorwerpen, etcetera. Ook het zoeken van historische gegevens over de woning van de betrokken voorouder en de omgeving hoort hierbij.

Wat kan men vinden in de archieven?

Gemeente-archieven maar vooral ook rijksarchieven in de provinciehoofdsteden bevatten archieven die belangrijk zijn voor stamboomonderzoek. Via inventarissen, indexen, tienjarentafels en raadpleging van microfiches kan men in de primaire bronnen zoeken. Dit zijn de registers van de Burgerlijke Stand (geboorte/huwelijk/overlijden) en persoonskaarten, maar ook de bevolkingsregisters (gegevens over gezin/be-roep/volg het spoor). Ouder dan 1811 moet men voor stamboomgegevens zoeken in de kerkelijke registers zoals dtb's en lidmatenregisters.

Tot ongeveer 1700 is de tekst van het oude Nederlands nog goed tot redelijk te volgen. Daarna wordt het moeilijker. Genealogisch en ander historisch onderzoek in geschriften die ouder zijn dan 1700 vergt enige kennis van oud schrift. Men krijgt soms ook met Latijnse tekst te maken. Hiervoor kan men eventueel cursussen volgen.

Wie zich verder wil verdiepen in genealogisch onderzoek kan in de rijksarchieven ook oudrechterlijke archieven, notarisarchieven, waterschapsarchieven, weeskamerarchieven en kadasterstukken raadplegen.

De familie Schaap en de Voorster Klei

door W.G. Harms

Inleiding

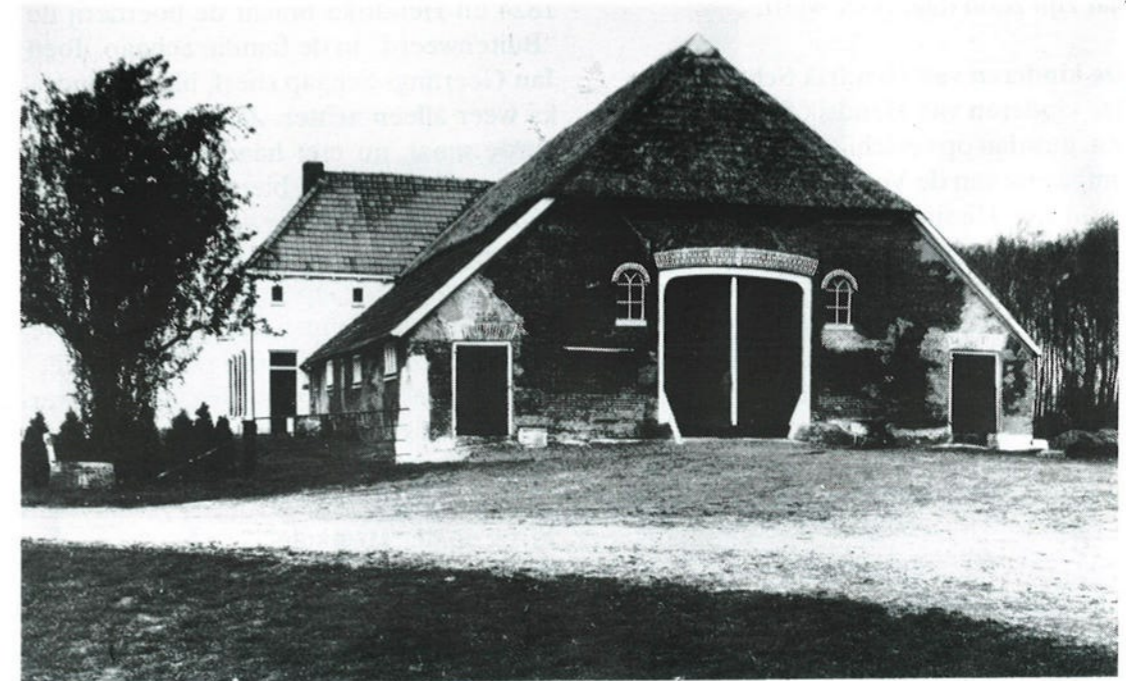
Nadat haar beide broers waren overleden, verliet Johanna Schaap, eigenaresse van de boerderij de "Heetkôle", op 12 februari 1995 de Voorsterklei 17 in Voorst. Zij was de laatste van de familie Schaap die meer dan tweehonderd jaar op de Voorster Klei heeft gewoond.

Op 20 april 1464 kreeg Lambert Skap (Skaep) de stukken, geheten de Distelweerd en de Spakenvoort in pand, alsmede de Meijtenmate die hij mocht lossen. De Distelweerd lag in het leen Molentijn en de Meijtenmate lag er naast, dus in de omgeving van de kerk van Voorst. Of Lambert Skap een voorvader was van de familie

Schaap is vermoedelijk niet meer na te gaan. Zeker is echter dat een Jan Egbert Schaap in Deventer woonde en hij had familiebanden naar Twello. Zijn kleinzoon Hendrik G. Schaap trouwde in, op 10 maart 1672, op een hoeve met een herberg, het "Noordveen". Daar was een veer over de Polbeek ten noorden van Zutphen. De hoeve werd later verkocht ten behoeve van het militaire fort de "Poll" in 1787.

De "Heetkôle"

Deze kleinzoon Hendrik Philipus Zn., geboren in 1709, huwde in 1737 met Christina Hissink, dochter van Jan Hissink en Agnes Willemsen die op de boerderij de

De achterzijde van de boerderij de "Heetkôle" in 1986 Voorsterklei 17 in Voorst. (foto L. Sevenster)

“Heetkôle” woonden. Zijn neef, ook al een Hendrik Schaap, gehuwd met Martine Hofman, ging in 1787 de IJssel over naar de boerderij de “Wellenberg”, maar daarover later meer.

De eerste Hendrik Philipus Zn. woonde aanvankelijk op de “Mollenberg” in het leengoed de “Natelt” als hereboer. Het heette ook wel “Rutger Brouwers Hofstede” en lag vlakbij de “Natelt” of de “Adeelaar” aan de Wilhelminaweg in Voorst, zoals vermeld is in het boek van Mr. J.H. Hermsen “Onder de Clockenslag van Voorst” op bladzijde 60. In 1748 werd Rutger Hissink, gehuwd met Maria Schaap, een nicht van Hendrik Schaap voornoemd, beleend met het goed van zijn vrouw; hij woonde dus “onder zijn nicht”. Misschien is hij later boer geworden op de “Heetkôle”, dat is echter niet bekend. Wel is zeker dat zijn zoon daar boer werd.

De kinderen van Hendrik Schaap

De kinderen van Hendrik Schaap Philipus Zn. huwden op verschillende plaatsen in de omgeving van de Voorster Klei. De oudste zoon *Jan Hissink Schaap*, genoemd naar zijn vader en moeder, huwde op de boerderij de “Leusbosch” met Geertrui Hissink, dochter van J. Hissink. Zoon *Harmen Schaap* trouwde met Everdina Geerlings en kwam op de “Heetkôle”. Dochter *Agnes Reinna Schaap* kwam via haar huwelijk met Hendrik Beumer (?) op de boerderij het “Hoen”, ook al op de Voorster Klei. Dochter *Aaltje Schaap* trad in de echt met Harmen Otto Weijers uit Olburgen aan de overkant van de IJssel, die later de “Leusbosch” erfden van de weduwe van Jan Hissink Schaap, hoewel deze wel kinderen had. De kinderen van Aaltje en Harmen verkoch-

ten in 1842 de “Leusbosch” aan B.J. Tijmans. Zoon *Gerrit Schaap* ging naar Nijkerk en is dus niet meer van belang voor dit verhaal.

Het vervolg

Harmen Schaap trouwde dus in 1887 met Everdina Geerlings. Hun zoon Jan Geerlings Schaap zou de familienaam op de “Heetkôle” voortzetten. Hij huwde met Janna Mol, maar omdat zij al in 1823 kort na haar huwelijk stierf, keek de jonge weduwnaar uit naar een tweede vrouw en hij vond haar... op de Voorster Klei. Op de boerderij de “Buitenweerd” was Riekelt Egberts ook in 1823 gestorven na een kort huwelijk met Hendrika Planten, dochter van Nicolaas Planten van de herberg “De Beer” aan de Rijksweg in Voorst. Harmen Schaap en Hendrika Planten huwden in 1824 en Hendrika bracht de boerderij de “Buitenweerd” in de familie Schaap. Toen Jan Geerlings Schaap stierf, bleef Hendrika weer alleen achter. Zij huwde voor de derde maal, nu met haarzwager Marten Schaap. Dit huwelijk bleef kinderloos. Nicolaas Schaap, de zoon van Jan Geerlings Schaap, trouwde met een dochter van zijn neef Hendrik Schaap, de zoon van Hendrik Schaap op de “Emper Brugge”, later erve de “Brink” en ook afkomstig van de “Heetkôle”. Diens vrouw was weer een dochter van Hendrik Schaap van de boerderij de “Wellenberg” van de Voorster Klei.

Terug op de “Heetkôle”

Nicolaas Schaap woonde aanvankelijk op “Het Gelders Hoofd”, dat hij had gekocht van J. Weijers. Toen zijn moeder was overleden verhuisde hij weer naar zijn geboortehuis, de “Heetkôle”. Zijn tweede zoon

Marten Schaap, geboren in 1873 trouwde in 1913 met Johanna W.J. van Hoeven, een Zeeuwse uit Oosterlande. De jongste dochter van Marten en Johanna W.J. van Hoeven, Johanna Schaap, was de laatste van die naam op de “Heetkôle”.

De zoon van Hendrik Schaap op de boerderij “Wellenberg”, Harmen Jan Schaap, trouwde in 1828 met Christina Eggink en ze gingen wonen op de boerderij “Groot Hissink” in Appen aan de Watergatstraat. Hun zoon Jan Schaap huwde met Everdina Schaap, de dochter van Nicolaas Schaap op de “Heetkôle”. Hun twee kinderen Marten en Christina Schaap verkochten “Groot Hissink” en betrokken “Planthoven” aan de

Rijksstraatweg 56 in Voorst, een nog bestaande villa gebouwd door N. Planten. De tweede zoon op de “Wellenberg”, Philip Schaap, huwde met Hendrika Martens. Zij kregen twee zonen, Adam en Hendrik Schaap.

De dood van Adam Schaap

Hendrik Schaap trad met Martina Schaap in het huwelijk, zij was een dochter van Harmen Jan Schaap van “Groot Hissink”. Het jonge stel bouwde een nieuwe boerderij de “Wellenstein” in 1836. De boerderij werd gebouwd op de percelen van de Grote en de Kleine Welle, die een onderdeel vormden van de boerderij de “Wellenberg”.

Boerderij "De Wellenberg", Wellenbergweg 2 in Voorst in 1989. (foto L. Sevenster)

De Voorster Klei op de Topografische Kaart van 1988 (uitg. Topografische Dienst, Emmen).

Het is aan te nemen dat de naam "Wellenstein" een nauw verband heeft met de oorspronkelijke namen van het bouwperceel. Harmen Jan Schaap, gehuwd met Gerritje Oolman, had een dochter Martina Schaap. Hij verkocht in 1930 de boerderij "Wellenstein" aan G.J. Beker. Adam Schaap nam het bedrijf de "Wellenberg" van zijn vader over. Hij trouwde met Christina Makking. Hun zoon Philip Henri huwde met Wilhelmina Makking.

Met Adam, de enige zoon van Philip en Wilhelmina, is het tragisch afgelopen. Bij de bevrijding van de Voorster Klei door de Canadezen werd hij ernstig gewond. Op 12 april 1945 stierf hij op 29-jarige leeftijd aan zijn verwondingen. Hij zou de laatste naamgenoot van de familie Schaap geweest zijn. Door zijn dood stierf de familie Schaap in mannelijke lijn uit op de Wellenberg. De leden van de familie Schaap hebben hun

stempel gedrukt op het boerenleven op de Voorster Klei. Zij hebben gewoond en geleefd op de volgende panden: de "Natelt", de "Mollenberg", de "Heetkôle", de "Wellenberg", de "Buitenweerd", de "Leusbosch", het "Hoen", "Groot Hissink", "Wellenstein", "Gelders Hoofd", "Plant-hoven" en op de "Emper Brugge" die nu erve de "Brink" wordt genoemd in het Zutphense.

Op geen van bovengenoemde erven woont meer een lid van de familie Schaap, ook geen nazaat van deze familie. Op 12 februari 1995 verliet Johanna Schaap, als laatste lid van de familie, de boerderij de "Heetkôle", Voorsterklei 17 in Voorst en vertrok naar Zutphen.

Met dank aan mevrouw Derks-Schaap voor de gegevens die zij mij verstrekte.

Voor u gelezen

door H. Kleinjan

Wees gegroet... Kapellen langs velden en wegen in Gelderland

De Reformatie heeft in de provincie Gelderland sterkere sporen nagelaten dan in de provincies onder de grote rivieren. Daarom kom je in Gelderland veel minder kapellen en bedehuisjes tegen dan in bijvoorbeeld Noord-Brabant. Toch zijn er over de hele provincie verspreid meer dan honderd kapellen te vinden. Het merendeel hiervan zijn kleine kerkelijke bouwwerken die verbonden zijn aan een groter gebouwencomplex en een beperkte liturgische functie hebben. Maar ook de eenvoudige bidkapel-

letjes langs de openbare weg ontbreken niet. De leeftijd van de Gelderse kapellen loopt zeer uiteen: van oud (kapel van het uit 1404 daterende Sint-Agnietenklooster in Arnhem) tot zeer jong (kapel ter ere van Onze Lieve Vrouw van Banneux op de begraafplaats in Angeren, gebouwd in 1995).

De Nijmeegse kunsthistorica Katja Boertjes heeft de kapellen in Gelderland geïnventariseerd en de cultuurhistorie, de architectuur en de religieuze achtergrond ervan beschreven.

In het boekje "Wees gegroet..." laat zij zes-

tig Gelderse kapellen aan bod komen, overwegend geselecteerd op de toegankelijkheid voor het publiek. Ze staan gerangschikt op plaatsnaam. Ook bevat het boek een verklarende woordenlijst met (kunst)-historische en religieuze termen.

Voor de geïnteresseerde die de kapellen met eigen ogen wil bekijken zijn er zelfs enkele fietsroutes langs een aantal kapellen uitgezet.

Het Mariakappeltje aan de Oude Wezenveldseweg in Twello is één van de beschreven kapellen; een foto ervan is zelfs op de omslag afgedrukt.

In de beschrijving van dit kappeltje staat in het kort de geschiedenis vermeld. Het kappeltje werd kort na de Tweede Wereldoorlog gebouwd door aannemer B. Horstink, timmerman H. Beekman en schilder A. Hafkamp. Initiatiefnemer was de toenmalige meisjesvereniging Katholieke Actie Vrouwelijke Jeugd uit Duistervoorde, die hiermee haar dankbaarheid aan Maria wilde tonen voor het feit dat voor de vereniging de oorlog goed was afgelopen. In september 1945 werd het monument na een processie vanaf de Martinuskerk door pastoor dr. G.A.H. IJsselmuiden ingezegend en werd er een Mariabeeld ingeplaatst. Dit Mariabeeld werd al kort na de inhuldiging door een hevige storm vernield. Op de lege plaats werd een ander beeldhouwwerk geplaatst, dat door de heer A. Hafkamp was gemaakt. In augustus 1989 werd dit ruim 25 kilo wegende beeld uit de kapel gestolen "en niet meer teruggevonden", schrijft mevrouw Boertjes in november 1997. Ondertussen hebt u o.a. via artikelen in het Deventer Dagblad kunnen lezen dat het zandstenen Mariabeeld weer terug is.

"Wees gegroet..." is een overzichtelijk en mooi vormgegeven boek; de fietsroutes maken het de lezer gemakkelijk om zelf in aanraking te komen met dit stuk religieuze geschiedenis.

K. Boertjes, Wees gegroet... Kapellen langs velden en wegen in Gelderland. Eindhoven, 1997. (ISBN 90 74271 979)

Joods leven te Deventer & Omstreken

De heer H.J. van Baalen, die vorig jaar een lezing voor ons verzorgde over Deventer schilders, heeft al heel wat publicaties over vooral de Deventer geschiedenis op zijn naam staan. De nieuwste heet "Joods leven te Deventer & Omstreken". Het boek is een uitgebreidere versie van de eerste druk van "De Joodse Gemeente te Deventer", verschenen in 1979.

De uitbreiding zit 'm in het opnemen van nog niet eerder gepubliceerd beeldmateriaal en een beschrijving van het joodse leven in gemeenten rondom Deventer.

In het Twellose deel wordt in het kort de geschiedenis van de familie Van Spiegel beschreven. Een uitgebreidere geschiedenis van deze familie staat te lezen in de Kroniek van augustus 1995 in het artikel "Van Spiegel tussen Warburg en Deventer - Een korte geschiedenis van een joodse familie" van de hand van de heer A.W. Peet. Wat het boek interessant maakt - naast een beschrijving van het verraad van onderduikers op "de Kolkhof" in Twello - is de bredere achtergrond waarin de geschiedenis van het kleine aantal joodse families in Twello gezien moet worden en de relaties met de joodse gemeenschap in Deventer en de geschiedenis van het jodendom in algemene zin.

Het boek is goed gedocumenteerd. Onder andere is een lijst van slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog opgenomen.

Na ieder hoofdstuk volgt een literatuurlijst voor wie verder wil lezen. In een nawoord gaat de schrijver in op de psychische problemen bij overlevenden van de holocaust. Voor de geïnteresseerde die dit niet heeft meegemaakt worden enkele schrijvers uit de Nederlandse literatuur genoemd, die in hun boeken beschrijven hoe moeilijk (of onmogelijk) de verwerking is.

H.J. van Baalen, Joods leven te Deventer en Omstreken. Deventer, 1998. (ISBN 90 9011706 7)

Nijbroek, momenten uit de geschiedenis van een plattelandsgemeenschap

Onder deze titel heeft de Nederlandse Uitgeverij van Jubileumboeken een gedeeltelijke heruitgave op de markt gebracht van de boeken "Uit de historie van de kerspelen van Terwolde en Nijbroek" door J. Vredenburg en "Geschiedenis van de boerderij en het boerenbedrijf in de IJselstreken" door A.W. Scholten.

Reden voor de heruitgave was dat deze twee boeken oud zijn en nauwelijks nog verkrijgbaar.

Het boek verdeelt de geschiedenis van het bijna 675-jarige Nijbroek in zo'n 15 gemakkelijk leesbare hoofdstukken. Vanaf 1328, toen Nijbroek een afzonderlijk richteramtb werd, belandt de lezer via de Middeleeuwen in de achttiende eeuw. Vervolgens behandelt het hoofdstuk "Kroniek van de 19de eeuw" deze eeuw aan de hand van jaartallen, waarna in het hoofdstuk "Nijbroekse mensen en momenten" de twintigste eeuw voornamelijk in fotobeel-

den beschreven wordt.

Aan het eind van het boek is de lezer heel wat wijzer geworden over historische begrippen als richters, schouten, marken, hessenwegen, spiekers, etc. en hebben de vele foto's veel herkenning opgeleverd.

Het boek bevat verder een lijst van richters van 1328 tot 1792, een lijst van predikanten van 1583 tot 1997 en een plattegrond van rond 1870 met daarop o.a. aangegeven de toenmalige molen, boerderijen en kerk. Het boek is niet in de boekhandel te koop, maar uitsluitend bij de redacteur, de heer E. Masselink, Dijkhuizenweg 64, 7397 NV Nijbroek, tel. (0571) 29 12 68. Prijs: f 19,50. Nijbroek, momenten uit de geschiedenis van een plattelandsgemeenschap. Apeldoorn, 1998.

Deventer Jaarboek 1997

De Vereniging Oud Deventer geeft jaarlijks een jaarboek uit. Hierin worden artikelen over de Deventer geschiedenis gepubliceerd, die soms raakvlakken hebben met de Voorster geschiedenis, en worden voor Deventer belangrijke gebeurtenissen vastgelegd op datumvolgorde.

Het Jaarboek 1997 bevat artikelen over toverij, hekserij en bijgeloof in Deventer; het ontstaan van de Deventer Stadsbibliotheek in 1560; het Rijke Fraterhuis en het Lamme van Diesehuis, twee instellingen van de Moderne Devotie; bouwhistorisch onderzoek en archeologische ontdekkingen; en de Deventer Tapijtfabriek van 1797 tot 1978. In laatstgenoemde artikel komen familienamen als Birnie voor die voor Twellonaren niet onbekend zijn.

Deventer Jaarboek. Nieuwegein, 1997. (ISBN 90 72047 40 0)

Maalstromen (deel 2)

door A. Leemans

Dit is een bewerking van het boek 'Van molten tot moleculen' van de auteur Ad Leemans uit Wilp-Achterhoek. Vorige keer is verteld hoe de Erven Noury, samen met Garrit van der Lande, in 1838 Op den Teuge bij de Koerhuisbeek in Deventer met twee molens een bedrijf begonnen in olie, veevoer en meel. Antonius van der Lande heeft de zaak inmiddels overgenomen.

Antonius van der Lande sterft in 1896. Zijn beginkapitaal bedraagt f 8.362,70; zijn nalenschap ruim f 1,5 miljoen. Bij de boeidscheiding wordt het pand 'De Drie Haringen' verkocht aan een bierhandel.

De nieuwe fabrieken in Deventer en Cleve zijn een grote stimulans en het bedrijf bloeit. Als de verkopers aan het eind van de week in Deventer arriveren, worden ze met paard en wagen van het station gehaald. Er is dan nog voornamelijk zilvergeld in omloop en dat wordt in ijzeren kisten vervoerd. Van der Lande verzamelt de opbrengsten en, geëscorteerd door twee bedienden, brengt hij het op een kruiwagen naar de bank.

Zakken maken

In 1898 werken er 42 arbeiders op de Meelfabriek. De jongste is 17 jaar. Die verdient

vijf gulden per week. De salarissen houden gelijke tred met de leeftijd. Het beste betaald is een veertigjarige arbeider, hij krijgt f 10,75 per week. Nachtwerk en overwerk worden beloond met een kwartje extra. Ook het schoonmaken van de ketel wordt extra betaald. Dat moet wel heel beroerd werk zijn geweest want daarvoor wordt twee kwartjes gevangen.

Thuis kan er ook iets worden bijverdiend. Voor het repareren van 50 zakken wordt f 1,75 betaald.

Ziekte-dagen worden niet doorbetaald maar afhankelijk van het loon wordt zestig cent tot een gulden per dag uit de ziekenkas uit-

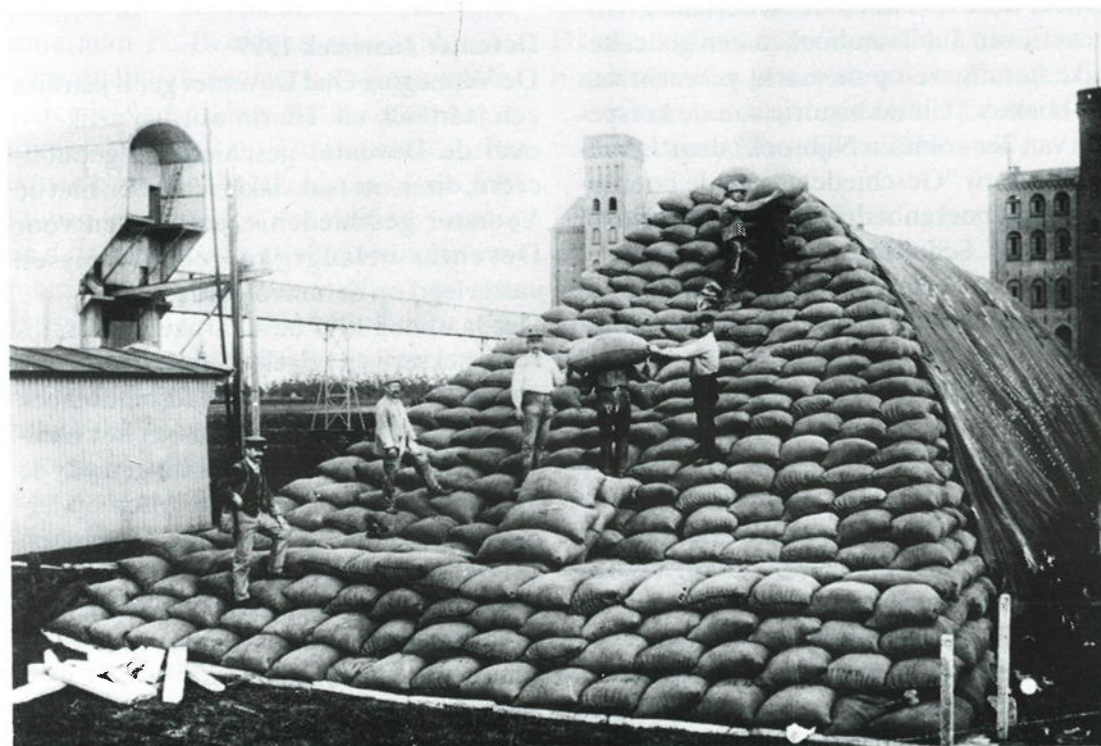
gekeerd.

Op 1 mei 1890 wordt een deel van de arbeiders ontslagen. 'Wegens slapte van de zaken' meldt het kasboek laconiek.

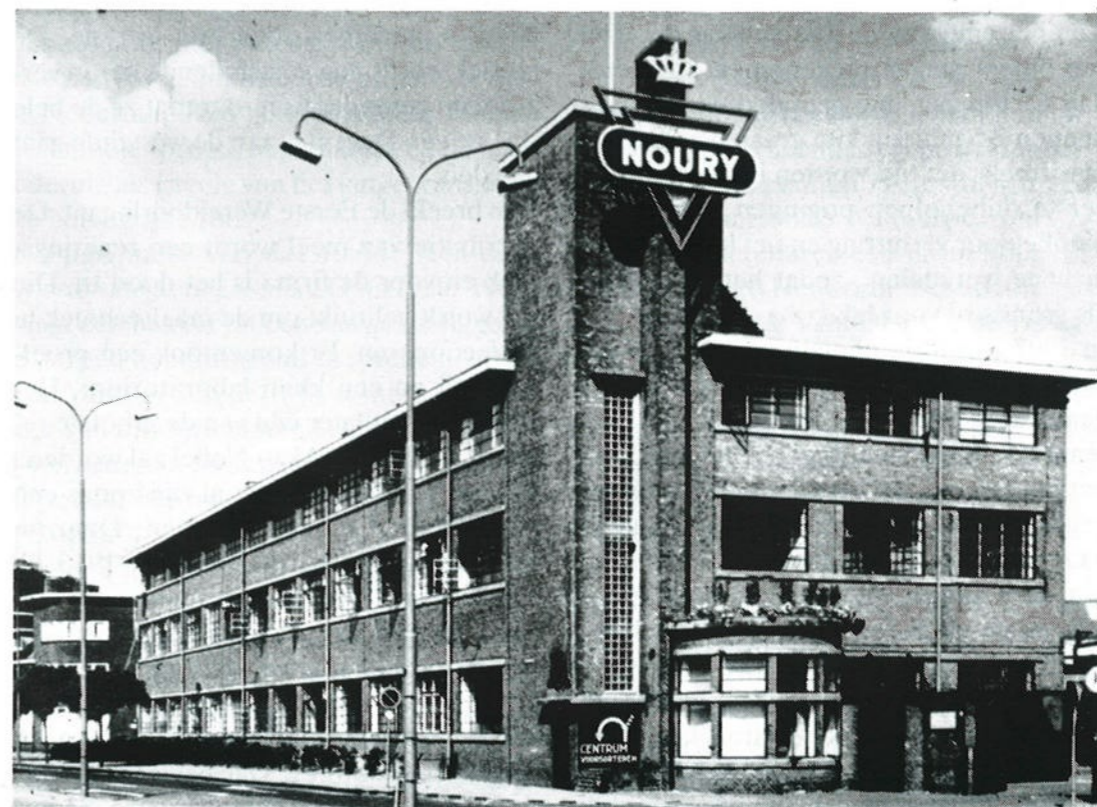
Als een van de arbeiders overlijdt, mag zijn weduwe zakken maken. Ze krijgt f 2,10 voor zestig zakken per week en nog eens f 4,37 uit de ziekenkas. Het is niet bekend hoe lang deze 'ondersteuning' duurde.

Een jongste bediende op kantoor begint voor f 500,- per jaar, met 'uitzicht op verdere verhoging'.

Op dat kantoor aan de Brink wordt in de zomer 's morgens om acht uur begonnen. Om twaalf uur gaan de bedienden naar huis

Als de silo's vol zijn, wordt het graan in zakken opgeslagen. (omstreeks 1905)

In de 30-er jaren begint Nourypharma aan de Emmastraat. Later komt daarin het researchcentrum.

om te eten en ze moeten om half twee weer present zijn tot half vijf. Dan is er een korte pauze en van vijf tot zeven wordt er weer gewerkt. 's Winters wordt een half uur later begonnen maar 's avonds een uur langer gewerkt. Als het druk is, wordt het nog later.

Een vrije zaterdagmiddag is onbekend. Pas in 1912 krijgt het kantoorpersoneel voor het eerst drie dagen vakantie. Een jaar later wordt dat verlengd tot een week. In 1922 krijgt het kantoor de vrije zaterdagmiddag; enkele jaren later geldt deze voor het hele personeel.

Emmerich

Aan het eind van de 19e eeuw is de afzet van bloem enorm toegenomen. Er wordt dan 67 ton per dag gemalen en de silo's kunnen 2,5 miljoen kilo graan bevatten.

Omstreeks die tijd worden in Deventer de eerste onbeholpen pogingen gedaan om lijnolie door verhitting en het inblazen van lucht te 'veredelen', zodat het geschikt is als grondstof voor lak.

In 1907 wordt de oliefabriek in Cleve gesloten. Eigen schuld, dikke buit van het gemeentebestuur daar, dat maar zeer lauw reageert op het meermalen geuite verzoek om het Spoykanaal op vaardiepte te brengen. Wegens lage waterstand is het bedrijf daar vaak niet te bereiken.

Van der Lande heeft van tevoren een groot terrein aan de Rijnhaven in Emmerich gekocht en hier wordt een nieuwe oliefabriek gebouwd, die op 1 maart 1908 in gebruik komt. Er worden enkele jaren later ook gekookte lijnolie en vervolgens laklijnolie en loodwitolie gemaakt, die voornamelijk naar de verf- en lakindustrie gaan. Bekendste produkt is Synourynolie.

De Eerste Wereldoorlog

In 1911 wordt de firma omgezet in twee afzonderlijke NV's. Dat zijn de Industriële Maatschappij Noury & Van der Lande te Deventer en de Oelwerke Noury & Van der Lande GmbH te Emmerich. Veel verandert er daar niet mee. Jan C.L. van der Lande is van beide vennootschappen directeur maar dat was hij natuurlijk al lang.

In Deventer worden dat jaar acht nieuwe silo's bij de Meelfabriek gebouwd, waarmee de opslagcapaciteit op 6 miljoen kilo graan komt. Er worden dan meerdere kwaliteiten tarwebloem geproduceerd, waaronder de AO-bloem, tegen verstoppingen. AO staat voor anti-obstipatie.

Nieuwe machines doen hun intrede. De fabriek wordt nog verschillende keren vergroot en gemoderniseerd totdat ze de hele skyline van Deventer aan de westzijde gaat bepalen.

Dan breekt de Eerste Wereldoorlog uit. De distributie van meel wordt een regeringszaak en voor de firma is het dood tij. Die tijd wordt gebruikt om de maaltechniek te perfectioneren. Er komen ook een proefbakkerij en een klein laboratorium. Het begin van wat later één van de grootste researchcentra van Akzo Nobel zal worden. Van der Lande vindt dat al zijn zoons een eigen bedrijf moeten hebben. Daarom wordt naast de Meelfabriek in 1913 de 'Overijsselse IJzergieterij' gebouwd, met zoon Bernard als directeur. Het is geen succes, de fabriek sluit in 1926 en in het gebouw wordt dan enige tijd titaanwit gemaakt voor de verfindustrie. Ook dit is geen lang leven beschoren. Dan begint in de dertiger jaren de productie van citroenzuur. Dat houdt 't langer uit.

Met de tram

Heel lang is het vervoer van granen en meel met paard en wagen gegaan, totdat in 1918 de eerste vrachtwagens worden aangeschaft, afkomstig uit de voorraad van het verslagen Duitse leger. De firma moet tot 1928 wachten voordat ze een spoor aansluiting krijgt. Voor het vervoer van en naar Emmerich gebruikt ze de Gelderse Stoomtram.

Tot dan heeft het bedrijf aan de Teugseweg gelegen maar als die wordt verlegd, verandert het postadres later in Zutphenseweg.

Peroxide als wondermiddel

In Deventer breekt men zich dan al lang het hoofd over het kwaliteitsverschil tussen uit Amerika geïmporteerde bloem en die uit Nederland. De geïmporteerde bloem geeft mooier brood; blijkbaar speelt de veroudering als gevolg van het lange transport een belangrijke rol.

Dan herinnert Van der Lande zich een voorval van jaren geleden. Omstreeks 1900 vraagt een bakker uit een van de omliggende dorpen hem dringend te spreken. "Meneer Van der Lande, wilt u me asjeblijft weer van die zure bloem leveren. Ik heb 't al een keer aan uw reiziger gevraagd, maar die vertikt het om me weer zure bloem te verkopen!"

Van der Lande schrikt. "Man, als we je zure bloem hebben geleverd, waarom heb je die dan niet terug gestuurd?" "Dat zei m'n vrouw ook, maar ik ben altijd tevreden geweest over uw bloem, dus deze heb ik maar langzaam samen met de andere bloem weg-gewerkt. En wat denkt u? Sinds ik wat zure bloem in de trog bijmeng, krijg ik zo'n mooi blank en lekker brood dat ik complimenten krijg van mijn klanten!"

Van der Lande stuurt het bakkertje onverrichterzake naar zijn dorp terug maar het voorval zet hem jaren later weer aan het denken. In het kleine laboratorium komt men omstreeks 1920 tot de ontdekking dat in het verouderingsproces de oxydatie door zuurstof uit de lucht een belangrijke rol speelt. Met een kleine hoeveelheid benzoylperoxide kan de natuurlijke, gele kleurstof van meel omgezet worden in een kleurloze verbinding. Een belangrijke ontdekking. Over de hele wereld wordt de zaak gepatenteerd. Dat heeft tot gevolg dat er juristen en chemici moeten worden aangenomen om de patenten te bewaken.

De firma krijgt er een geheel nieuwe activiteit bij: de Meelverbetering. Het procédé wordt vervolmaakt en ook aan andere ondernemingen in licentie verkocht. Het peroxide bevat oxigenium (zuurstof) in een speciale bindingsvorm. Na veel peinen vinden de Deventenaren een naam voor het nieuwe produkt. Het wordt 'Novadelox' genoemd (NOury & VAN DER Lande's OXYgenium). Het maakt de firma in enkele jaren over de hele wereld bekend. Maatschappijen worden opgericht om het bleekmiddel overal te verkopen.

In Deventer komt op de Brink de NV Internationale Oxygenium-maatschappij Novadel.

Voor de verkoop in Duitsland was er al een dochtermaatschappij van de Oelwerke gesticht, de 'Oxydo' Gesellschaft für chemische Produkte. Het kantoor hiervan was in Düsseldorf.

In Engeland wordt het verkoopkantoor Novadel Ltd in Londen gevestigd en de fabriek voor meelbleekmiddelen komt in Gillingham.

Uitbreiding

Het benzoylperoxide wordt niet in Deventer zelf geproduceerd en ook niet het daarvan afgeleide Novadelox. Dat gebeurt bij peroxidefabrieken in Duitsland. In Deventer wil men echter niet te veel gebonden zijn aan de Duitse peroxidefabrikant. De samenwerking wordt beëindigd en de productie van Novadelox gaat voortaan in eigen beheer in Coswig en nog later in Emmerich.

Het succes van Novadelox betekent weer een belangrijke uitbreiding van de chemische activiteit in Deventer. Hier is men niet op zijn lauweren gaan rusten, want er is ondertussen een tweede meelveredelingsmiddel ontwikkeld. Op basis van een anorganisch peroxide, ammoniumpersulfaat, wordt Multaglut ontwikkeld, dat de bak-aard van bloem belangrijk verbetert. Omstreeks 1923 komt het op de markt.

Uit de toepassing van bromaat ontstaat het middel K3, eveneens een bak-aardverbeterend middel.

De aandacht verbreedt zich tot bakkerijgrondstoffen, zoals moutextract, broodvetten, bakpoeder. Deze worden ondergebracht in de DEMBA (DEventer Maatschappij voor Bakkerijprodukten).

Waterkracht

De firma wil nu echter niet langer alleen maar chemisch onderzoek doen en de resultaten via licenties verkopen: ze wil zelf een chemische industrie vestigen.

Daarom wordt in Roermond een leegstaande fabriek gekocht waar voordien haver-mout en andere meelprodukten werden gemaakt. Daarin bevindt zich de enige waterkrachtcentrale van heel Nederland, die aangedreven wordt door het water van het

riviertje de Roer. Met de daarmee opgewekte elektriciteit worden langs elektrochemische weg nu per-verbindingen gemaakt als ammoniumpersulfaat, grondstof voor Multaglut. Later wordt hier ook benzoylperoxide gefabriceerd.

De daarop volgende jaren vinden ook weer uitbreidingen in het buitenland plaats. In 1931 wordt in Frankrijk een oude papierfabriek bij Compiègne tot oliefabriek omgebouwd, die na enige jaren op de tweede plaats staat op de Franse ranglijst van olie slagerijen.

Citroenzuur

In Deventer is dan al de produktie begonnen van vitamine C (ascorbinezuur), waarvan Multafort wordt gemaakt, een meelverbeteringsmiddel.

Het lab begint nu onderzoek naar de biologische bereiding van citroenzuur. Door de leveranties van meelverbeteraars weet de firma immers dat de koek- en gebakindustrie jaarlijks honderden tonnen citroenzuur uit het Middellandse Zeegebied importeert, die uit de natuurlijke vrucht wordt geperst.

Het lab gaat schimmels kweken die suikerhoudende vloeistoffen door fermentatie omzetten in citroenzuur. In 1935 is men zover dat een proefafdeling met een wat grotere productie kan beginnen. Twee jaar later is de markt voor dit fermentatief bereide citroenzuur zo toegenomen dat een deel van de niet meer in gebruik zijnde ijzergieterij wordt omgebouwd voor groot-schalige citroenzuurproductie.

Die microbiologische tak ontwikkelt zich ook in alcoholische richting als de regering van de Ierse vrijstaat hulp vraagt om het overschot aan aardappelen daar te versto-

ken tot watervrije alcohol. Noury & Van der Lande bouwt er vijf fabrieken. De daarin gemaakte alcohol wordt gemengd met benzine en als autobrandstof gebruikt. De Ieren kunnen zo een lief sommetje aan de viezen besparen.

De Van der Landes behoren nu tot de notabelen van Deventer, maar ze kennen het dialect nog uitstekend. Altijd makkelijk als je wilt weten wat de arbeiders over je zeg-

gen... Op een dag wandelt directeur Van der Lande met vleeswarenfabrikant Homburg over de Brink. "Het meëhl heb mien rijk 'emaakt", zegt Van der Lande trots. En Homburg, denkend aan wat hij in zijn leverworsten stopt, zegt droogjes: "Mien ook!"

Aan de top van het concern vindt in 1935 een wisseling der generaties plaats. Directeur Jan C.L. van der Lande treedt af en

wordt opgevolgd door zijn zoons Jan en Piet. Piet gaat de meel- en oliefabrieken leiden, Jan de overige activiteiten.

Jan was al aan een nieuwe tak van sport begonnen, de farmacie. Eerst probeert hij Organon uit Brabant over te nemen, waar uit slachtafval en dierlijke organen medische preparaten worden gemaakt.

Als dat niet lukt, richt hij de NV Nourypharma op, die in Deventer gevestigd wordt in een voormalige bewaarplaats voor gietmallen aan de Emmastraat. Hierin worden zowel het Centrale laboratorium als de productie ondergebracht. Merknamen zijn Nourical en Tonicum Noury. Beide producten zijn weldra in ieder Nederlands huishouden te vinden als groeibevorderende en versterkende middelen. Later wordt er ook vitamine B gemaakt.

(wordt vervolgd)

Bakker Sternfeld in Amsterdam wint begin deze eeuw met Excellent-meel van Noury een vakwedstrijd voor warme bakkers. Links de vertegenwoordiger van Noury & Van der Lande.

De brand op "de Holle" in 1844

door B. ten Bosch

De boerderij "de Holle" aan de Twelloseweg no. 51 in Terwolde is de plaats waar mijn vader in 1898 geboren werd. Toen mijn grootmoeder als laatste bewoonster de boerderij, die al lang niet meer als zodanig functioneerde, verliet om als hoog bejaarde bij mijn ouders te gaan inwonen, hebben mijn vrouw en ik in 1961 besloten het boerderijtje te kopen, na er eerst vijf jaar bij ingewoond te hebben. We hadden beiden werk buiten de deur, maar hebben als extra inkomen eenden en kalveren gemest. Tweeëntwintig jaar hebben wij er gewoond, onze twee kinderen zijn er geboren. Het was een prachtige tijd op "de Holle" tot we het in 1978 wegens rugklach-

ten verkocht hebben, aan de familie Albers, die er weer een boerderij van gemaakt heeft. Dit alles overdacht ik nog eens, toen ik in een plakboek in het Nieuws- en Advertentie-blaadje van Zaterdag 28 December 1884 het volgende artikeltje tegen kwam:

"Den 24 dezer is te Terwolde het woonhuis op het erve *de Holle* geheel afgebrand, waar een kind van vier jaren en een paard jammerlijk zijn omgekomen. De vrouw des huizes had zich eenen geruimen tijd verwijderd om water te halen, daar de pomp bevroren was, terwijl zij haar kind zonder toezigt had achtergelaten. De arme kleine

De boerderij "De Holle" in 1960. (coll. B. ten Bosch)

schijnt aan den haard vuur gevat te hebben en brandende naar de deel gevlugt te zijn, immers werd zij aldaar in die toestand gevonden, door een boerenknaap, die op het vermoeden van brand de deuren opende, toen van binnen alles reeds in vlammen stond. Bij die treurige gelegenheid viel er op de activiteit van het brandwezen des dorps en die der politie niet veel te roemen. De brandspuit van de hofstede *den Kwappenberg*, ofschoon op eenen afstand van een half uur, snelde wel te hulp, maar niet die van de gemeente zelve, in de onmiddellijke nabijheid aanwezig; evenmin werden de klokken geluid. De Assesor van de plaats verscheen niet, dan nadat alles was afge-

loopen; maar tot lof van den Burgemeester van het Ambt, die ruim een uur van de plaats des onheils woont, dient vermeld, dat zijn Ed. bij den ramp tegenwoordig was, als ook den heer Kerkhoven, van *Hunderen*, die zich de zaak bijzonder aantrok."

Het kind was de dochter van Hendrik Voortman en Maria Franken en heette Johanna Hendrina; ze was vier jaar en geboren te Gorssel. Het drama is om elf uur in de ochtend gebeurd en nog diezelfde dag is het overlijden aangegeven door Jannus Mulder (timmerman) en Herman van Tongeren (veldwachter). Het huisnummer van "de Holle" was C 41.

De gemeente Voorst in de 19de eeuw (deel 7)

door J.A. de Ruiter

Gebruik makend van raadsnotulen en andere stukken uit het gemeentearchief schetst streekarchivaris Jan de Ruiter in een reeks van artikelen een beeld van de gemeente Voorst in de vorige eeuw.

In de raadsvergadering van 7 september 1818 komt "de klassificatie tot vinding van 't tekort op de begroting van 1818" aan de orde. Destijds werd bij het opmaken van de jaarlijkse begroting vastgesteld in hoeverre de uitgaven niet gedekt waren, wat het bedrag bepaalde dat door de inwoners der gemeente moest worden opgebracht. Natuurlijk had niet iedereen daarin een gelijk aandeel; bij de vaststelling van de individuele aanslagen werd gelet op het (geschatte) vermogen. Maar daarmee waren president en assessoren (B & W) "niet ge-

noeg bekend", dus werd hierover een week later verder vergaderd. Toen bleek dat van het dorp Voorst nog geen gegevens beschikbaar waren. Een dag later waren die er wel, zodat de "klassificatierol" (het belastingkoder) voorlopig kon worden vastgesteld. Een en ander betekende een hele verandering vergeleken met de situatie vóór 1795, toen er nog sprake was van het ambt Voorst. Zo waren de bestuurskosten aanzienlijk toegenomen, was Nijbroek niet meer zelfstandig en viel er veel te zeggen voor verhoging van de traktementen van burgemeester en secretaris. De gemeenteraad was van oordeel dat desondanks een reële begroting kon worden opgemaakt en stuurde die naar de provincie ter goedkeuring. Zoals te verwachten kwamen de nodige bezwaarschriften bij de gemeente binnen

tegen de opgelegde aanslagen. Of beter gezegd: tegen de plaatsing in een bepaalde klasse, omdat die bepalend was voor de hoogte van de aanslag. Vaak was het bezwaar gebaseerd op het feit dat "die en die" in dezelfde of een lagere klasse was ingedeeld terwijl diezelfde persoon toch "meer vermogend" was (*dacht men*). Heel anders lag dat voor Baron van Wijnbergen, "voor een der rijkste ingezetenen van het ambt gehouden". Hij was van mening dat een aantal ingezetenen wel in een hogere klasse ingedeeld konden worden. 't Is maar van welke kant je het bekijkt.

Antonia Hagen, huishoudster bij de heer Krepel te Klarenbeek, vond het onbillijk dat

zij meer moest betalen dan "de meiden van dien heer". De raadsleden bleven erbij dat zij verondersteld mocht worden meer te verdienen.

Wel gehonoreerd werden de bezwaren van een aantal inwoners van Deventer, die allen in 1818 minder dan 6 maanden feitelijk binnen de grenzen van de gemeente Voorst hadden gewoond. Jammer genoeg gold dit niet voor hun bedienend personeel, namens wie zij eveneens geprotesteerd hadden. Die hadden namelijk zelfstandig moeten reageren. De raadsleden waren behoorlijk in hun wiek geschoten met de bezwaren van Baron Sloet van De Beele tegen de ten laste van de begroting gebrachte 3e termijn wegens

§ II. ANDERE BUITERGEWONE ONTVANGSTEN.

3.	Omslag tot winding van de 3e termijn van de bestaande rekening van de heer van Wijnbergen te Voorst, ingesoldeerd door de heer van Wijnbergen te Voorst, op 17 oktober 1818 N. 1.	600	33	600	33	600	33
4.	Op de 1ste post te vinden bij de omslag van de ingezetenen van het ambt Voorst, als zodanig, naar de bezwaren van de heer van Wijnbergen te Voorst, op 17 oktober 1818 N. 1.					12	80
5.	Over de 2de post te vinden bij de omslag van de ingezetenen van het ambt Voorst, op 17 oktober 1818 N. 1.					10	..
6.	Over de 3de post te vinden bij de omslag van de ingezetenen van het ambt Voorst, op 17 oktober 1818 N. 1.					20	..
TOTAAL				1070	76	1391	113 1/2

Vermelding van de "omslag" wegens de bouw van de Voorster school in de gemeentebegroting 1818.

1818 toen er nog vier afzonderlijke communes waren (Voorst/Twello/Wilp/Nijbroek). Op de aan Gedeputeerde Staten (ter goedkeuring) toegezonden begroting was dit nog apart toegelicht. Die hadden er niets van gezegd en aangezien de raad "al te wel overtuigt" was van hun "scherpziend oog en oplettendheid" was er geen twijfel mogelijk.

De kritische houding van Baron Sloet was

wel te begrijpen. Hij was burgemeester van de commune Voorst geweest en vanaf 1818 benoemd als schout van Apeldoorn. Bij zijn aantreden trof hij daar een administratieve chaos aan. Grotendeels op eigen houtje, d.w.z. op basis van besluiten die achteraf door de raad werden goedgekeurd, ging hij te werk (*gegevens ontleend aan: Jan Adriaan Joost Baron Sloet tot Olthuis, een bestuurder van formaat; door drs. E Luikens*)

Een bezoekje waard

door H. Kleinjan

Uit de knopendoos

Door te kijken naar afbeeldingen van vroeger kunnen we ons goed voorstellen hoe onze voorouders zich kleedden. Waar in onze tijd ritssluiting en klitteband het soms tijdrovende gebruik van knopen overbodig maakt, is in vroeger tijd de knoop een onmisbaar hulpmiddel bij het maken van kleding geweest. Knopen waren vroeger een kostbaar bezit. Als kleren zo oud en versleten waren dat ze niet meer gedragen konden worden, knipte men de knopen eraf en deed die in een trommel of knopendoos, klaar voor hergebruik.

De Oudheidkamer in Nunspeet wijdt aan dit aspect van de kleding een tentoonstelling. De variatie in knopen is enorm, of het nu gaat om de grondstof (leer, glas, tin, ijzer, zilver, steennoot, parelmoer, hout, kunststof etc.), de kleur, de grootte of het motief. Talrijke sierknopen zijn te bewonderen, zoals de gouden halsknopen van het portret van de Urker visser.

De tentoonstelling is tot 24 oktober 1998

te bekijken in de Oudheidkamer aan de Stationslaan 26a in Nunspeet. Openingstijden: dinsdag t/m vrijdag 13.30-17.00 uur; donderdagmorgen 10.00-12.30 uur en zaterdag 13.30-16.00 uur.

100 jaar Vrouw en Arbeid

Onder het motto 100 jaar Vrouw en Arbeid worden er het hele jaar door in de provincie Gelderland activiteiten georganiseerd. In het Nederlands Politie Museum in Apeldoorn is tot en met 29 november 1998 de tentoonstelling "Zij de politie - 100 jaar vrouwen bij de politie" te bezichtigen.

Het politiemuseum is gevestigd aan de Arnhemseweg 346 in Apeldoorn. Openingstijden: dinsdag t/m vrijdag 10.00-17.00 uur en zaterdag/zondag 13.00-17.00 uur.

De fototentoonstelling "Vrouwen over hun arbeid op het platteland 1898-1998" is dit najaar, van 15 t/m 29 oktober, te bezichtigen in "De Wereld" in Wageningen. Adres: 5 meiplein 1. Openingstijden: maandag t/m vrijdag 9.00-17.00 uur.

Eeuwfeest inhuldiging koningin Wilhelmina

In Apeldoorn staan de maanden augustus en september in het teken van het eeuwfeest van de inhuldiging van koningin Wilhelmina. 100 jaar geleden, op 31 augustus 1898, werd prinses Wilhelmina 18 jaar. Kort daarna, op 6 september, werd zij ingehuldigd als Koningin der Nederlanden. Omdat zij altijd een bijzondere band had met Apeldoorn, waar zij een groot deel van haar leven gewoond heeft, worden in Apeldoorn diverse festiviteiten georganiseerd. Naast een defilé van oldtimers van vóór 1940, een toneelstuk over koningin Wilhelmina, en de Nationale dag van Klederdrachten (29 augustus a.s.) zijn er diverse exposities te bezichtigen:

- expositie "Een volk presenteert zich" met streekdrachten uit de collectie van koningin Wilhelmina (van 29 augustus t/m 29 november in het Historisch Museum in Apeldoorn);
- bezichtiging van koninklijke rijtuigen uit binnen- en buitenland op Het Loo tijdens manifestatie van het aangespannen paard (3 t/m 5 september; defilé op 6 september);
- een expositie van de kleding die koningin Wilhelmina van haar vroegste jeugd tot haar laatste openbare optreden heeft gedragen (te zien van 28 augustus 1998 t/m 3 januari 1999 in Museum Paleis Het Loo);
- expositie "Wilhelmina in beeld": koningin Wilhelmina in de beeldende kunst van de twintigste eeuw (van 30 augustus t/m 11 oktober 1998 in het Van Reekum Museum).

1648

Een jaartal dat iedereen op de lagere school heeft geleerd: einde van de Tachtigjarige Oorlog; Vrede van Munster. De Nederlandse onafhankelijkheid werd daarbij formeel erkend.

We leven nu 350 jaar later en in verschillende vormen wordt gedurende het hele jaar aandacht besteed aan dit Europese verdrag. Voor de muntenverzamelaars onder ons: de Rijksmunt heeft een zilveren vijftig-guldenstuk geslagen. Verder zijn er enkele tentoonstellingen, o.a.:

- "Een vredesmonument na tachtig jaar oorlog" (7 juni t/m 6 september 1998 in het Koninklijk Paleis in Amsterdam);
- "Geloven in verdraagzaamheid?", expositie over godsdienstig leven in de Republiek der Verenigde Nederlanden ten tijde van de Vrede van Munster (t/m 26 juli 1998 in het Museum Catharijneconvent in Utrecht);
- "Van Maurits naar Munster, tactiek en triomf van het Staatse leger" (t/m 3 januari 1999 in het Legermuseum in Delft);
- "Tussen Spanje en Oranje" over Huis Bergh, Gelderland en de Tachtigjarige Oorlog (13 juni t/m 27 september 1998 in kasteel Huis Bergh te 's-Heerenberg; rondom de tentoonstellingen zijn er avondopenstellingen, lezingen en concerten).